

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Н. А. Грецька, молодший науковий співробітник
Інститут економіки та прогнозування НАН України

Досліджено стан державного регулювання ОРСП в Україні. Проаналізоване законодавче підґрунтя державного регулювання ОРСП. Запропоновано шляхи вдосконалення нормативно-правового поля в частині регулювання розвитку ОРСП.

Ключові слова: ринок, аграрний ринок, маркетингові канали реалізації сільськогосподарської продукції, інфраструктура аграрного ринку, оптова торгівля сільськогосподарською продукцією, оптовий ринок сільськогосподарської продукції (ОРСП), державне регулювання, нормативно-правове забезпечення діяльності ОРСП.

Постановка проблеми. Потреба розвитку інфраструктури аграрного ринку та її об'єктів, зокрема оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП), в Україні, обумовлена тривалою відсутністю прозорих маркетингових каналів реалізації сільськогосподарської продукції. Інфраструктурні об'єкти, на які покладалася місія забезпечення перерозподілу сільськогосподарської продукції від виробника до споживача в плановій економіці, не в змозі забезпечити потреби економічних суб'єктів в умовах ринку. Канали просування сільськогосподарської продукції від виробника до споживача в Україні залишаються окуповані напівлегальним, тіншовими посередницькими структурами, діяльність яких призводить до виникнення значного диспаритету в закупівельній ціні і ціні реалізації, істотно знижуючи доходи виробників і завищуючи витрати споживачів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню процесів розбудови та функціонування ОРСП присвячені праці таких вчених та фахівців як: Ф. Б. Горбонос [1], Н. А. Доманська [2], Ю. П. Кашуба [3], Н. Г. Копитець [4], Р. Я. Корінець [5, 15], В. М. Лисюк [6], І. О. Мельник [7], Т. В. Стройко [8], Л. В. Молдаван [9], О. В. Шубравська [10] та ін. Проте, питанням державного регулювання розвитку ОРСП в Україні приділено недостатньо уваги.

© Грецька Н. А., 2014

Мета статті. Дослідити особливості державного регулювання процесів розвитку ОРСП в Україні. Проаналізувати нормативно-правову базу державного регулювання ОРСП та запропонувати шляхи її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Процес розвитку ОРСП, який протягом кількох останніх років активно відбувається в Україні, покликаний забезпечити виробників і споживачів сільськогосподарської продукції прозорими, цивілізованими каналами просування продукції, які дозволять виявити справжню, ринкову ціну на сільськогосподарську продукцію і звести до мінімуму вплив тіньових посередницьких структур на її формування. Проте, процесу розбудови ОРСП в Україні притаманна низка недоліків, зокрема: виробники сільськогосподарської продукції, їх кооперативні об'єднання не представлені у складі засновників чи акціонерів ОРСП; масове розповсюдження роздрібних операцій купівлі-продажу сільськогосподарської продукції на торгівельних майданчиках ОРСП; відсутність аукціонних торгів сільськогосподарською продукцією на ОРСП; високий рівень тарифів на послуги ОРСП (в першу чергу для дрібних і середніх виробників); відсутність достатньої кількості оптових покупців на ОРСП; низький вплив результатів діяльності ОРСП на згладжування амплітуди коливань роздрібних цін на сільськогосподарську продукцію. Отже, подальший успішний розвиток таких об'єктів потребує ґрунтовно розробленого та спланованого державного втручання.

Основу ефективного державного регулювання процесу розвитку ОРСП закладає законодавство країни. Законодавче поле в галузі регулювання процесу розвитку і функціонування ОРСП в Україні почало формуватися в 1999 р. з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України «Про оптові продовольчі ринки» [11]. У постанові зазначено, що діяльність ОПР ґрунтується на трьох принципах, одним з яких є принцип контролюваності. В документі слушно зазначається, що найбільш доцільною організаційно-правовою формою ОПР є відкриті акціонерні товариства. Вперше в законодавчому полі зазначено критерії класифікації та види ОПР. Рекомендується створювати ОПР на базі існуючих підприємств оптової торгівлі

різних форм власності (плодовочеві бази, холодильники тощо). Як показав практичний досвід, технічно це неможливо. Сучасний оптовий ринок потребує нових підходів до планування та новітнього обладнання, тому такі об'єкти будуються на вільних земельних ділянках, значних за площею, поблизу розвинутої інфраструктури.

В документі наголошується на необхідності розробки схеми розміщення ринків. На жаль, така схема досі в Україні не розроблена. В документі зазначається, що органами державної влади підтримуються роботи зі створення та функціонування ОПР. Проте, заходи з державного контролю не окреслені.

У листопаді 2008 р. розпорядженням Кабінету міністрів України схвалено Концепцію Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції [12]. Перш за все в Концепції охарактеризована проблема, яку покликана вирішити Державна цільова програма створення ОРСП. Суть проблеми полягає в недосконалої мережі збуту сільськогосподарської продукції в країні, яка викликає ряд проблем, зокрема: нестабільну цінову ситуацію, неефективне використання матеріально-технічних ресурсів і т. д.

В Концепції зазначалось, що оптові ринки, зокрема ринки живої худоби, можуть бути створені виключно із залученням приватного капіталу. Така позиція відбирає ефективні важелі управління у держави та державних органів. Метою державної програми визначено розробку і впровадження ефективного механізму реалізації сільськогосподарської продукції, забезпечення доступу дрібних і середніх підприємств, що виробляють сільськогосподарську продукцію на оптові ринки. Проте, такі механізми доступу для дрібних і середніх виробників на державному рівні не реалізовані досі. У документі охарактеризована актуальність проблеми збуту сільськогосподарської продукції для України, проведено аналіз причин виникнення проблеми, запропоновано методи її вирішення. Серед причин виникнення проблеми зокрема зазначено: порушення зв'язків між товаровиробниками і споживачами, недосконалість мережі збуту сільськогосподарської продукції тощо. У Концепції також проаналізовані перешкоди, які значно уповільнюють

процес розвитку оптових ринків в країні. Документ пропонує три можливих варіанти вирішення проблеми: перший – надання державної підтримки, другий – фінансування за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, третій – залучення інвестицій. Практичний досвід будівництва і функціонування ОРСП в Україні виявив той факт, що процес розвитку ОРСП в Україні відбувається шляхом залучення двох джерел фінансування: приватний капітал і кошти державного бюджету. Громади населених пунктів та їх місцеві бюджети не приймають фінансової участі у розвитку ОРСП, що пов'язано з відсутністю відповідних ресурсів.

Затвердження в червні 2009 року Кабінетом Міністрів України Державної цільової Програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції заклало основи державного планування розвитку ОРСП [13]. Уперше, з часів здобуття незалежності, на державному рівні офіційно був узятий курс на розвиток мережі ОРСП в країні. Серед основних завдань Програми зокрема зазначено: розробка проектів нормативно-правових актів з питань діяльності ОРСП, створення мережі ОРСП, сприяння створенню об'єднання оптових ринків та їх подальшої організації в міжнародні організації оптовиків. Проте, в Програмі [13], детально не охарактеризовано поняття мережа ОРСП, не описано принципи її функціонування. Програмою заплановано створення 25 ОРСП протягом 5 років (за період з 2009 по 2013 гг.). Обсяг коштів, необхідний для виконання програми – 4 млрд грн, в т. ч. 1 млрд 200 млн гривень планувалося компенсувати за рахунок коштів державного бюджету. Проте, в програмі питанням регулювання діяльності ОРСП не приділено уваги. Програмі притаманний занадто загальний характер. Документ потребує значної конкретизації.

Важливим кроком на шляху формування законодавчого поля стало прийняття Верховною Радою в 2009 році Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» [14]. Закон заклав основу регулювання діяльності ОРСП в Україні. Однак, документ вимагає істотних доробок. Зокрема, необхідно внести доповнення щодо: критеріїв, згідно з якими той чи інший об'єкт інфраструктури може бути віднесений

до категорії ОРСП; класифікації ОРСП; чіткого визначення форм власності та організаційно-правових форм ОРСП; законодавчої регламентації оптимальної структури капіталу ОРСП; заборони здійснення роздрібних операцій купівлі-продажу сільськогосподарської продукції на торгових майданчиках ОРСП. Також, закон не містить норм, які б гарантували вплив громадськості на діяльність ОРСП. [15]. Основний недолік закону – відсутність в документі механізмів та інструментів державного регулювання функціонування ОРСП.

В Україні статус «оптового ринку сільськогосподарської продукції» надано 12 об'єктам. Статус дає можливість власнику оптового ринку отримувати значні грошові кошти з державного бюджету на безповоротній основі. На початок 2014 року в Україні введено в експлуатацію 4 ОРСП, інші перебувають на різних стадіях проектування та будівництва. Всі ОРСП в країні створені у формі товариства з обмеженою відповідальністю, всі знаходяться в приватній власності. Вказана обставина несе в собі значну загрозу для продовольчої безпеки країни, що пов'язано з тим, що ОРСП є приватними структурами, непідконтрольними державі. Слід зазначити, що, за даними Всесвітнього союзу оптових ринків (World Union of Wholesale Markets), більш 70% його членів, вважаються підприємства, що надають комунальні послуги. Близько 50% цих ринків перебувають у державній власності, 32% – в напівдержавній і тільки 13% ринків повністю приватизовано.

Всього в розвиток ОРСП в Україні інвестовано 1,21 млрд грн, в т. ч. 248 млн грн компенсовано за рахунок коштів державного бюджету. У бюджеті 2014 р. на фінансову підтримку створення ОРСП виділено 200 млн грн. Кошти з державного бюджету виділяються на безповоротній основі, отже, держава не набуває права власності в статутному капіталі товариства – власника ОРСП, як учасник або акціонер [16]. Вказана обставина створює благодатне поле для корупційних схем державних чиновників і приватних власників оптових ринків. Вищевикладена ситуація вимагає негайного внесення змін до законодавчого поля країни в частині отримання державою права власності в статутному капіталі господарського товари-

ства – власника ОРСП, відповідно до суми коштів, виділених з державного бюджету на розбудову об'єкта.

На місцевому рівні доцільно законодавчо закріпити надання ОРСП фінансових пільг у вигляді зменшення плати за оренду в період становлення. Як правило, він триває мінімум 3-5 років. У цей період плата за оренду торгових площ може носити символічний характер і переважно покривати витрати ринку на заробітну плату персоналу, охорону, прибирання території, поточний ремонт, комунальні послуги тощо. Крім того, з метою зменшення витрат ринку тарифи за комунальні послуги, які він платить в період перших років становлення, доцільно встановити на порівняно невисокому рівні, як для підприємств та установ соціальної сфери: шкіл, лікарень, дитячих садків тощо. Такі пільги можуть надаватись виключно ОРСП державної або змішаної форми власності, в статутному капіталі яких контрольний пакет акцій належить державі.

Всі законодавчі акти України в царині регулювання діяльності ОРСП об'єднує одне – майже повна відсутність інструментів і важелів державного регулювання. Формально, контролюючим органом призначено Міністерство аграрної політики і продовольства. Проте, його функції, обов'язки та повноваження в частині контролю абсолютно не конкретизовані. Повноваження інших органів виконавчої влади всіх рівнів щодо регулювання діяльності ОРСП в законодавчому полі взагалі не зазначені. В країні не розроблено і не затверджено форм державного статистичного спостереження результатів діяльності ОРСП, що в свою чергу унеможливає проведення аналізу результативності роботи таких об'єктів.

Висновки. Проблема збуту сільськогосподарської продукції, особливо дрібними та середніми товаровиробниками, в Україні не вирішена і досі. Запорукою ефективного державного регулювання масштабних інфраструктурних об'єктів аграрного ринку – ОРСП, є детально розроблене законодавче поле країни, що регулює їх діяльність. Законодавство України в галузі регулювання розвитку ОРСП вимагає поглиблення, розширення та значного удосконалення. На даний момент законодавче поле країни в царині регулювання розвитку ОРСП

сформоване таким чином, що державні органи виконавчої влади всіх рівнів фактично позбавлені реальних важелів впливу та регулювання життєдіяльності важливих інфраструктурних об'єктів аграрного ринку – ОРСП. В Україні існує певний набір законодавчих актів з регулювання ОРСП, проте на практиці останні не надають у розпорядження держави реальні важелі впливу. Всі законодавчі акти носять загальний характер та потребують конкретизації, в т. ч. шляхом прийняття численних підзаконних актів. Цивілізовані, прозорі, маркетингові канали просування сільськогосподарської продукції в країні залишаються несформованими або працюють неефективно. Потребують розробки і впровадження дієві механізми державного регулювання розвитку ОРСП, втілені в законодавчому полі та ефективно реалізовані на практиці.

Список використаних джерел:

1. Горбонос Ф. В. Організаційно-функціональна модель оптового ринку сільськогосподарської продукції на локальному рівні / Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик, І. О. Корчинський // Економіка АПК. — 2009. — № 7. — С. 108—120.
2. Доманська Н. А. Головні напрями маркетингової стратегії оптових ринків сільськогосподарської продукції / Н. А. Доманська // Науковий вісник львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. — 2014. — № 1 (58). — Том 16. — Частина 1. — С. 165—177.
3. Кашуба Ю. П. Регіональні оптові ринки сільськогосподарської продукції / Ю. П. Кашуба, Я. С. Янишин // Економіка АПК. — 2012 — № 2. — С. 57—61.
4. Копитець Н. Г. Особливості функціонування оптових продовольчих ринків у зарубіжних країнах / Н. Г. Копитець // Науковий вісник НАУ. — 2007. — Випуск 110. Частина 1. — С. 130—134.
5. Корінець Р. Я. Про діяльність асоціації оптових ринків сільськогосподарської продукції / Р. Я. Корінець // Економіка АПК. — 2011 — № 9. — С. 75—81.
6. Лисюк В. М. Стратегія розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні / В. М. Лисюк // Економічні інновації. — 2011. — Випуск 43. — С. 151—159.
7. Мельник І. О. Вивчення досвіду функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Польщі як ефективного діючого елемента ринкової інфраструктури / І. О. Мельник, О. В. Колійчук // Агросвіт. — 2012. — № 1 — С. 37—41.
8. Стройко Т. В. Розвиток оптових ринків сільськогосподарської продукції як елементу гарантування продовольчої / Т. В. Стройко — Економіка АПК. — 2012. — № 12. — С. 43—48.
9. Молдаван Л. В. Інфраструктурне забезпечення сільськогосподарського ринку та його вплив на конкурентоспроможність продукції / Л. В. Молдаван // Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках. Наукова доповідь / За ред. акад. УААН В. М. Трегубчука, чл.-кор. УААН Б. Й. Пасхавера. — К. : Ін-т екон. та прогнозів., 2007. — С. 106—117.
10. Шубравська О. В. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: європейський досвід та українські перспективи / О. В. Шубравська, Н. А. Ринденко // Економіка України. — 2012. — № 8. — С. 77—85.

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 1999 р. № 997 «Про оптові продовольчі ринки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997-99-%EF>
12. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2008 р. № 1447 «Про схвалення Концепції Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1447-2008-%D1%80>
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. № 562 «Про затвердження Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/562-2009-%D0%BF>
14. Закон України від 18 лютого 2009 р. № 51 «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1561-17&p=1326213140112791>
15. Корінець Р. Я. Оптові ринки: норми є, а підтримки нема / Р. Я. Корінець [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.agroprofi.com.ua/statti/539-s--o-.html>
16. Постанова Кабінету міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 893 «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=893-2010-%EF&p=1304260707868595>

Н. А. Грецкая. Особенности государственного регулирования развития оптовых рынков сельскохозяйственной продукции в Украине.

Исследовано состояние государственного регулирования ОРСП в Украине. Проанализирована законодательная основа государственного регулирования ОРСП. Предложены пути совершенствования нормативно-правового поля в части регулирования развития ОРСП.

N. Gretskaia. Institute of economics and forecasting of NAS of Ukraine.

The futures of government regulation of wholesale markets of agricultural products in Ukraine. The condition of government regulation of WMAP in Ukraine had been investigated. The legislative framework of state regulation WMAP had been analyzed. The ways to improve the legal framework in terms of regulation of WMAP had been proposed.